

Sylwia Małażewska, Edyta Gajos

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Zmiany dochodowości gospodarstw mlecznych w Polsce i wybranych krajach europejskich należących do Europejskiego Stowarzyszenia Producentów Mleka w latach 2006–2012

Wstęp

Produkcja mleka jest jedną z najważniejszych gałęzi polskiego rolnictwa. Jej udział w produkcji towarowej tego działu gospodarki w Polsce w 2011 roku wynosił 17,4% [GUS 2012]. Rozwój tej gałęzi zależy od wielu czynników takich jak tradycja, warunki środowiskowe, bliskość rynków zbytu czy uwarunkowania prawne. W Unii Europejskiej (UE) produkcja mleka podlega licznym regulacjom prawnym, system kwot mlecznych nakłada ograniczenia ilościowe, a standardy cross-compliance określają warunki produkcji [Gajos 2011]. Za najważniejszych – produkujących najwięcej mleka – producentów mleka w krajach „starej Unii” oprócz Niemiec i Francji uznawano Wielką Brytanię, Holandię oraz Włochy [Grochowska 2003].

Konkurencyjność polskich gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka znacznie wzrosła po przystąpieniu Polski do UE. Niski poziom kosztów produkcji był jednym z głównych źródeł przewagi konkurencyjnej polskich gospodarstw wobec gospodarstw krajów Europy Zachodniej [Wójcik 2009]. Sytuacja polskich gospodarstw nastawionych na produkcję mleka zależy od ich wielkości ekonomicznej i związanej z tym skali produkcji mleka. Im większe pod względem ekonomicznym gospodarstwa (ESU), tym korzystniej wypadają na tle gospodarstw europejskich przy porównywaniu uzyskiwanych dochodów. Szybki wzrost cen mleka po przystąpieniu Polski do UE oraz relatywnie niskie koszty produkcji przyczyniły się do korzystnej sytuacji dochodowej polskich gospodarstw [Sass 2009].

Celem artykułu jest przedstawienie zmian opłacalności produkcji mleka w gospodarstwach uczestniczących w badaniach EDF z Polski i wybranych krajów europejskich w latach 2006–2012.

Metodologia badań

W badaniu zostały wykorzystane dane z gospodarstw zrzeszonych w Europejskim Stowarzyszeniu Producentów Mleka – EDF (European Dairy Farmers). Są to gospodarstwa, których najważniejszym źródłem dochodów jest produkcja mleka. Badania nad tymi gospodarstwami prowadzi kilka ośrodków badawczych, których prace są wspólnie koordynowane, a mianowicie: Johann Heinrich von Thünen Institute, Federal Research Institute for Rural Areas, Forestry and Fisheries (VTI) oraz Deutsche Landwirtschafts-Gesellschaft (DLG – German Agricultural Society) [EDF 2002, EDF 2011]. Gromadzone dane dotyczące kosztów i dochodowości produkcji mleka przeliczane są na kilogram mleka standaryzowanego (mleko o skorygowanej zawartości białka i tłuszczu, ang. Energy Corrected Milk – ECM) zawierającego 4,0% tłuszczu i 3,3% białka [Wilczyński 2012]. Zastosowanie właśnie takiej jednolitej metodyki badań pozwala na porównywanie między sobą efektów produkcyjnych, ekonomicznych i finansowych wszystkich gospodarstw, które uczestniczą w analizach EDF [Ziętara 2012].

Na potrzeby niniejszego artykułu zostały wykorzystane dane z takich krajów, jak: Polska (PL), którą reprezentuje 7 gospodarstw, Szwajcaria (CH) – 3 gospodarstwa, Czechy (CZ) – 3 gospodarstwa, Niemcy (DE) – 11 gospodarstw, Hiszpania (ES) – 6 gospodarstw, Francja (FR) – 7 gospodarstw, Holandia (NL) – 30 gospodarstw, Słowacja (SK) – 3 gospodarstwa oraz Wielka Brytania (UK) – 7 gospodarstw. Do analiz zostały wybrane tylko te gospodarstwa, które uczestniczyły w programie przez cały analizowany okres – lata 2006–2012. W Polsce gospodarstwa zostały podzielone na 2 grupy: małe (poniżej 100 krów) i duże (powyżej 100 krów). W niniejszym opracowaniu zostały wykorzystane dane dotyczące przychodów ogółem (sprzedaż + zmiana produkcji w toku + dzierżawa czynników produkcji + pozostałe dochody), przychodów ze sprzedaży mleka i zwierząt, kosztów całkowitych (zakup środków i usług do produkcji rolniczej + koszty osobowe + podatki i opłaty + koszty dzierżaw + koszty napraw + pozostałe wydatki + amortyzacja + koszty finansowe) oraz dochodu rolniczego z działalności jaką jest produkcja mleka (z uwzględnieniem dopłat bezpośrednich i przychodów finansowych). Zastosowano analizę dynamiki – indeksy łańcuchowe oraz analizę porównawczą. Wyniki zostały zaprezentowane w formie opisowej, tabelarycznej oraz graficznej.

Sytuacja badanych gospodarstw w Polsce

W tabeli 1 zaprezentowana została analiza dynamiki zmian przychodów i kosztów w badanych gospodarstwach (nie są prezentowane bezwzględne wartości analizowanych zmiennych) dla Polski, w podziale na gospodarstwa małe, duże oraz ogółem. Uwzględnione zostały kategorie takie jak przychody całkowite, przychody ze sprzedaży mleka i zwierząt oraz koszty całkowite.

Tabela 1

Indeks dynamiki zmian przychodów i kosztów w badanych gospodarstwach w Polsce

Gospodarstwa, r/r Kategorie przychodów i kosztów		Dynami- ka zmian przychodów całkowitych	Dynamika zmian przy- chodów ze sprzedaży mleka	Dynamika zmian przy- chodów ze sprzedaży zwierząt	Dynamika zmian kosz- tów całko- witych	Dynamika zmian cał- kowitych kosztów bezpośred- nich
Małe	2007/2006	1,18	1,18	1,23	0,90	1,16
	2008/2007	0,89	0,97	0,70	1,26	1,25
	2009/2008	0,87	0,75	1,31	0,86	0,82
	<u>2010/2009</u>	<u>1,22</u>	<u>1,20</u>	<u>1,01</u>	<u>1,20</u>	<u>1,26</u>
	<u>2011/2010</u>	<u>1,07</u>	<u>1,07</u>	<u>1,70</u>	<u>1,05</u>	<u>0,97</u>
	<u>2012/2011</u>	<u>1,00</u>	<u>0,95</u>	<u>0,89</u>	<u>1,09</u>	<u>0,99</u>
Duże	2007/2006	1,10	1,08	1,15	1,12	1,33
	2008/2007	1,05	1,05	0,95	1,19	1,38
	2009/2008	0,72	0,65	1,27	0,76	0,76
	<u>2010/2009</u>	<u>1,26</u>	<u>1,42</u>	<u>0,72</u>	<u>1,12</u>	<u>1,05</u>
	<u>2011/2010</u>	<u>1,11</u>	<u>1,07</u>	<u>1,41</u>	<u>1,06</u>	<u>1,12</u>
	<u>2012/2011</u>	<u>0,98</u>	<u>0,97</u>	<u>0,83</u>	<u>1,03</u>	<u>1,02</u>
Ogół- tem	2007/2006	1,15	1,14	1,19	1,00	1,24
	2008/2007	0,96	1,01	0,80	1,23	1,32
	2009/2008	0,80	0,71	1,29	0,81	0,78
	<u>2010/2009</u>	<u>1,24</u>	<u>1,29</u>	<u>0,86</u>	<u>1,16</u>	<u>1,15</u>
	<u>2011/2010</u>	<u>1,09</u>	<u>1,07</u>	<u>1,58</u>	<u>1,05</u>	<u>1,04</u>
	<u>2012/2011</u>	<u>0,99</u>	<u>0,96</u>	<u>0,87</u>	<u>1,06</u>	1,00

Pogrubienie – okresy pogorszenia sytuacji gospodarstw; Podkreślenie – okresy poprawy sytuacji gospodarstw.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej sytuacja producentów mleka uległa znacznej poprawie. Ceny mleka wzrosły zwiększając osiągane przez nich przychody i dochód. Ponadto wprowadzono system płatności bezpośrednich,

które dodatkowo zwiększały przychody [Sass 2009]. Podniosło to opłacalność produkcji mleka oraz zachęciło rolników do inwestycji i rozwoju tej działalności. Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że poprawa sytuacji na rynku mleka utrzymywała się do 2007 roku. W latach 2008 i 2009 przychody badanych gospodarstw uległy zmniejszeniu. W gospodarstwach ogółem przychody całkowite w stosunku do roku poprzedniego zmalowały o 4% w 2008 roku i o 20% w 2009 roku. Przychody ze sprzedaży mleka wykazały tendencję wzrostową w 2008 roku i znaczący spadek w 2009 roku. Przychody ze sprzedaży zwierząt przeciwnie – zmalowały w 2008 roku i wzrosły w 2009 roku. We wspomnianych latach sytuacja gospodarstw małych uległa pogorszeniu w większym stopniu niż gospodarstw dużych. W przypadku gospodarstw małych zarówno przychody ze sprzedaży ogółem, jak i przychody ze sprzedaży mleka i zwierząt wykazywały dynamikę malejącą w 2008 roku – spadek od 3% (przychody ze sprzedaży mleka) do 30% (przychody ze sprzedaży zwierząt). W 2009 roku można zauważyć dalszy spadek przychodów ogółem i przychodów ze sprzedaży mleka oraz wzrost przychodów ze sprzedaży zwierząt. Badane zależności w przypadku gospodarstw dużych były przeciwne. W 2008 roku odnotowano wzrost przychodów ogółem oraz ze sprzedaży mleka, znaczący ich spadek wystąpił tylko w 2009 roku. Przychody ze sprzedaży zwierząt w 2008 roku zmalowały, a w 2009 roku wzrosły. Z kolei koszty całkowite w przypadku wszystkich badanych gospodarstw wykazały tendencję wzrostową w 2008 roku i malejącą w 2009 roku. Dynamikę przychodów ze sprzedaży mleka i zwierząt wyjaśnić można wahaniami cen oraz działaniami rolników. W latach 2008–2009 nastąpił znaczący spadek cen mleka, które powróciły do poziomu sprzed 2007 roku [Baer-Nawrocka i in. 2012, Ziętara 2010]. Wpłynęło to na przychody osiągane przez rolników. W przypadku dużych gospodarstw spadek cen nie był początkowo odczuwalny i odnotowano go w 2009 roku, podczas gdy w przypadku małych gospodarstw spadek przychodów ze sprzedaży mleka wystąpił już w 2008 roku. Wahaniami przychodów ze sprzedaży zwierząt wynikają z wahań cen skupu żywca wołowego, które w 2008 roku zmalowały nieznacznie względem roku 2007, a w kolejnym roku znacznie wzrosły [K-PODR System Notowań 2014]. Podobnie jak w przypadku przychodów ze sprzedaży mleka, również przychody ze sprzedaży zwierząt wykazały większe wahania w gospodarstwach małych niż dużych. W 2009 roku w przypadku wszystkich badanych gospodarstw nastąpił znaczący wzrost przychodów ze sprzedaży zwierząt. Wynikało to częściowo ze wzrostu cen skupu żywca wołowego [ARR 2012], a częściowo z działań rolników, którzy spodziewając się dalszych spadków cen mleka próbowali zarobić więcej na sprzedaży zwierząt. W okresie dobrej koniunktury większość polskich rolników biorących udział w badaniach EDF sprzedawała cielęta w wieku 2 tygodni, nie prowadząc ich opasu. W okresie pogorszenia sytuacji na rynku mleka część z nich zde-

cydowała się na dłuższy odchów cieląt, zwłaszcza byczków, w celu uzyskania wyższych przychodów [opracowano na podstawie ankiet EDF]. W kolejnych latach (2010–2011) zanotowano stopniowy wzrost osiąganych przychodów. Związane to było ze wzrostem ceny żywca wołowego spowodowanej wzmożonym popytem ze strony Turcji oraz Rosji [ARR 2012]. Ponadto ceny skupu mleka w tym okresie również wzrastały (o kilkanaście procent rocznie) [Pierwszy Portal Rolny... 2014, GUS 2012], co wpływało na polepszenie się sytuacji rolników. W ostatnim badanym roku odnotowano ponowny spadek wysokości przychodów ogółem i przychodów ze sprzedaży mleka. Jednakże bez kolejnych danych nie można stwierdzić czy to początek kolejnego okresu spadków.

Znaczącym zmianom uległ poziom kosztów całkowitych i całkowitych kosztów bezpośrednich. W okresie pogorszenia sytuacji na rynku mleka poziom tych kosztów początkowo wzrósł (2008 rok), co dodatkowo pogłębiło negatywną sytuację rolników. W kolejnym roku zanotowano znaczny spadek poziomu kosztów. Poza wahaniami cen surowców kupowanych przez rolników wpływ na malejącą dynamikę miały także niewątpliwie działania rolników. Mając do czynienia z niskimi cenami skupu mleka ograniczali koszty, aby skompensować w ten sposób niższe przychody. Można uznać ich działania za słuszne. W kolejnych latach zaobserwować można nieznaczny wzrost poziomu kosztów, czego źródłem częściowo była poprawa sytuacji na rynku mleka. Wobec rosnących cen skupu mleka rolnicy nie musieli redukować kosztów. Jedynie w przypadku małych gospodarstw odnotowano dalsze nieznaczne spadki poziomu kosztów. Wskazuje to na fakt, iż w małych gospodarstwach, gdzie skutki spadku cen mleka były bardziej odczuwalne, rolnicy starali się nadal minimalizować koszty w obawie przed kolejnym okresem pogorszenia sytuacji.

W tabeli 2 przedstawiono poziom dochodu rolniczego w euro na 100 kg ECM w badanych polskich gospodarstwach.

Tabela 2

Dochód rolniczy w badanych gospodarstwach w Polsce [€ na 100 kg ECM]

Rok/Gospodarstwo	Ogółem	Duże	Małe
2006	9,64	6,22	12,20
2007	13,02	4,33	19,55
2008	6,51	-0,36	11,66
2009	4,73	-1,65	9,50
2010	7,57	2,19	11,61
2011	8,67	3,77	12,33
2012	7,83	2,39	11,91

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

Dochód rolniczy w badanych gospodarstwach osiągnął najwyższy poziom w 2007 roku. Jedynie w przypadku gospodarstw dużych najwyższy dochód rolniczy odnotowano w 2006 roku. W kolejnym roku zaobserwowano znaczący spadek poziomu dochodu rolniczego. Koresponduje to z omawianymi zmianami w poziomie przychodów i kosztów. W 2008 roku nastąpił spadek przychodów i wzrost kosztów, co przyczyniło się bezpośrednio do znacznego spadku poziomu dochodu rolniczego. W 2009 roku pomimo znaczącego ograniczenia kosztów w badanych gospodarstwach dochód rolniczy ponownie zmalał. W kolejnych dwóch latach nastąpiła poprawa sytuacji, ale w ostatnim badanym roku – 2012 – poziom dochodów ponownie zmalał. Zauważyć należy, że pomimo wspomnianych wcześniej większych wahań poziomu przychodów i kosztów w gospodarstwach małych, dochód rolniczy wykazuje wyższe wahania w przypadku gospodarstw dużych. Gospodarstwa małe w całym badanym okresie osiągały dodatni dochód rolniczy, z kolei gospodarstwa duże w okresie pogorszenia sytuacji na rynku mleka zanotowały stratę. Jednym z powodów takiej sytuacji była specjalizacja dużych gospodarstw i możliwość osiągnięcia przychodów z innych działalności przez małe gospodarstwa. W ich przypadku spadek opłacalności produkcji mleka nie był w żaden sposób rekompensowany przychodami z innych działalności. Ponadto gospodarstwa te charakteryzowały się wyższym poziomem kosztów stałych. W gospodarstwach małych stały najem pracowników nie występował. Funkcjonowały one w oparciu o własne zasoby pracy rodzinnej i ewentualnie najem sezonowy. W gospodarstwach dużych znaczący odsetek zatrudnienia stanowili pracownicy stali. Gospodarstwa te częściej były również zadłużone i w kosztach występowała pozycja „odsetki od kredytów”. Wyższy poziom kosztów stałych i większy stopień specjalizacji w produkcji mleka przekładały się na wyższe wahania dochodu rolniczego [opracowano na podstawie ankiet EDF].

Opisane wahania pokazują, że hodowcy bydła mlecznego w Polsce funkcjonują w niestabilnym otoczeniu. Mimo iż produkcja mleka jest jedną z najbardziej dochodowych gałęzi polskiego rolnictwa i zapewnia regularne przychody, to nie jest działalnością pozbawioną ryzyka. Tylko w okresie ostatnich 10 lat zanotowano dwa okresy dobrej i jeden lub dwa okresy złej koniunktury. Po wejściu do UE nastąpił znaczący wzrost opłacalności produkcji mleka. Następnie zanotowano spadek cen i pogorszenie sytuacji producentów rolnych. Część z nich w latach 2008–2009 zanotowała wręcz stratę. W kolejnych latach ceny ponownie wzrosły i sytuacja rolników poprawiła się. W ostatnim badanym roku – 2012 – nastąpił ponowny spadek przychodów ze sprzedaży mleka i poziomu dochodu rolniczego netto. Z powodu braku danych za 2013 rok nie ma możliwości oceny, czy jest to początek ponownego pogorszenia się koniunktury na rynku mleka.

Sytuacja badanych gospodarstw w Polsce na tle innych krajów europejskich

W tabelach 3–6 przedstawiono indeksy dynamiki (nie są prezentowane wartości bezwzględne analizowanych zmiennych) przychodów i kosztów osiągniętych w badanych gospodarstwach w dziewięciu krajach europejskich, w tym w Polsce. Z przedstawionych liczb wynika, że wahania na rynku mleka odnotowane w analizowanym okresie w Polsce wystąpiły także w innych krajach europejskich. Wahania przychodów i kosztów w analizowanych krajach europejskich były podobne jak w Polsce. Okres pogorszenia uzyskiwanych wyników ekonomicznych obejmował, również podobnie jak w Polsce, okres jednego roku lub dwóch lat.

Tabela 3

Indeks dynamiki przychodów całkowitych badanych gospodarstw w Polsce i innych krajach europejskich

Lata/ Kraj*	CH	CZ	DE	ES	FR	NL	PL	SK	UK
2007/ /2006	0,89	1,16	0,96	1,27	0,98	1,00	1,15	1,36	0,99
2008/ /2007	1,04	0,93	1,26	1,03	1,08	1,15	0,96	0,87	1,12
2009/ /2008	0,85	0,83	0,78	0,76	0,90	0,85	0,80	0,87	0,94
2010/ /2009	0,99	1,11	0,97	0,97	0,98	0,91	1,24	0,89	0,91
2011/ /2010	1,09	1,23	1,24	1,17	1,06	1,22	1,09	1,07	1,14
2012/ /2011	1,08	0,89	1,03	0,97	1,05	1,07	0,99	0,87	0,97

*CH – Szwajcaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, ES – Hiszpania, FR – Francja, NL – Holandia, PL – Polska, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

W przypadku przychodów całkowitych w 2008 roku ich spadek odnotowano oprócz Polski również w Czechach i na Słowacji, a więc w krajach sąsiadujących z Polską i zaliczanych geograficznie do Europy Wschodniej. W pozostałych analizowanych państwach pierwszym rokiem spadku przychodów był rok 2009. Zauważyć należy, że w każdym kraju okres spadku przychodów całkowitych obejmował dwa lata (z wyjątkiem Słowacji – trzy lata). W okresie tym odnotowano roczny spadek poziomu przychodów całkowitych od 1 do 24%. Pomimo dość szerokiego zakresu wahań można powiedzieć, że skala spadku była po-

równywalna. Podobne wnioski można wysnuć w zakresie wzrostu przychodów, który w Polsce odnotowano w latach 2010–2011. Ponowny spadek poziomu przychodów, który w Polsce wystąpił w 2012 roku, odnotowano także w kolejnych czterech spośród ośmiu analizowanych krajów (Słowacja, Czechy, Francja i Hiszpania).

Zmiany poziomu przychodów ze sprzedaży mleka i przychodów ze sprzedaży zwierząt wystąpiły we wszystkich analizowanych krajach, jednak w przypadku tych drugich nie można zauważyć tak daleko idących prawidłowości jak w przypadku przychodów ogółem. Przychody ze sprzedaży mleka wykazują podobne wahania jak przychody ogółem (tab. 4). Natomiast przychody ze sprzedaży zwierząt w różnych okresach wykazują wzrosty i spadki, jednak nie występują znaczące podobieństwa pomiędzy analizowanymi krajami (tab. 5). Można zatem przypuszczać, że zmiany w poziomie przychodów ogółem wynikają głównie ze zmian poziomu przychodów ze sprzedaży mleka.

Tabela 4

Indeks dynamiki przychodów ze sprzedaży mleka w Polsce i innych krajach europejskich

Lata// Kraj*	CH	CZ	DE	ES	FR	NL	PL	SK	UK
2007/ /2006	0,97	1,11	1,00	1,28	0,98	0,98	1,14	1,23	1,04
2008/ /2007	1,07	1,05	1,29	1,03	1,20	1,30	1,01	1,04	1,14
2009/ /2008	0,98	0,71	0,74	0,76	0,86	0,87	0,71	0,62	0,94
2010/ /2009	0,98	1,26	0,95	0,99	1,00	0,85	1,29	1,33	0,87
2011/ /2010	1,12	1,16	1,26	1,05	1,12	1,29	1,07	1,14	1,16
2012/ /2011	1,02	0,90	1,02	0,96	0,98	1,05	0,96	0,92	1,01

*CH – Szwajcaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, ES – Hiszpania, FR – Francja, NL – Holandia, PL – Polska, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

Zmiany w zakresie poziomu kosztów całkowitych dla badanych krajów zostały przedstawione w tabeli 6. Występują tu podobne zależności jak w przypadku polskich gospodarstw, które były omawiane we wcześniejszej części opracowania. W niektórych krajach zmiany następują rok później niż w Polsce.

Tabela 5

Indeks dynamiki przychodów ze sprzedaży zwierząt w Polsce i innych krajach europejskich

Lata/ /Kraj*	CH	CZ	DE	ES	FR	NL	PL	SK	UK
2007/ /2006	1,09	1,20	0,73	1,18	1,00	0,87	1,19	0,98	0,84
2008/ /2007	1,00	0,64	1,16	0,92	0,90	1,27	0,80	0,51	1,03
2009/ /2008	1,17	1,33	0,92	0,79	1,03	0,82	1,29	0,88	0,89
2010/ /2009	0,76	0,97	1,11	0,29	0,95	1,10	0,86	1,25	1,36
2011/ /2010	1,33	1,76	1,02	5,34	0,88	0,88	1,58	1,46	0,73
2012/ /2011	0,86	0,93	1,21	0,99	1,42	1,17	0,87	0,26	0,85

*CH – Szwajcaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, ES – Hiszpania, FR – Francja, NL – Holandia, PL – Polska, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

Tabela 6

Indeks dynamiki kosztów całkowitych w Polsce i innych krajach europejskich

Lata/ /Kraj*	CH	CZ	DE	ES	FR	NL	PL	SK	UK
2007/ /2006	0,79	1,05	1,03	1,03	1,07	0,96	1,00	1,22	1,06
2008/ /2007	1,08	1,13	1,12	1,14	1,03	1,07	1,23	1,03	1,06
2009/ /2008	1,02	0,78	0,98	0,92	1,00	1,02	0,81	1,19	0,91
2010/ /2009	0,90	1,18	0,95	1,07	0,92	0,99	1,16	0,73	0,98
2011/ /2010	1,08	0,98	1,07	1,05	1,01	1,00	1,05	1,09	1,14
2012/ /2011	1,08	0,86	1,06	0,97	1,13	1,08	1,06	1,07	1,02

*CH – Szwajcaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, ES – Hiszpania, FR – Francja, NL – Holandia, PL – Polska, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

W tabeli 7 przedstawiono wysokość przeciętnego dochodu rolniczego netto osiąganego przez badane gospodarstwa w analizowanych krajach.

Tabela 7

Dochód rolniczy netto w Polsce i innych krajach europejskich [€ na 100 kg ECM]

Lata/ /Kraj*	CH	CZ	DE	ES	FR	NL	PL	SK	UK
2006	22,11	6,05	9,95	11,00	10,44	14,36	9,64	-1,57	7,82
2007	22,53	10,51	7,39	18,58	7,00	13,40	13,02	1,67	5,40
2008	16,97	4,26	12,25	14,50	8,56	14,36	6,51	-5,85	7,03
2009	7,55	4,39	3,11	7,71	4,46	6,44	4,73	-23,15	7,14
2010	12,19	2,46	3,73	5,15	6,30	4,69	7,57	-9,16	4,79
2011	11,47	12,06	8,67	7,12	8,43	11,52	8,67	-11,18	6,31

*CH – Szwajcaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, ES – Hiszpania, FR – Francja, NL – Holandia, PL – Polska, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programu EDF.

Z danych przedstawionych w tabeli 7 wynika, że w latach 2008–2010 nastąpił znaczący spadek poziomu dochodu rolniczego we wszystkich analizowanych krajach. Najwyższy jego poziom wystąpił w latach wcześniejszych – w 2006 i 2007 roku. Od 2011 roku można zaobserwować stopniowy wzrost dochodu rolniczego netto, jednak jego poziom pozostaje niższy niż na początku analizowanego okresu. Zmiany w tym zakresie odnotowane w przypadku Polski wystąpiły także w innych analizowanych krajach. Opisane wahania poziomu przychodów ogółem są powiązane z wahaniami poziomu dochodu rolniczego netto. Można przypuszczać, iż wynikają one ze zmian w wysokości przychodów ze sprzedaży mleka.

Porównanie zmian zachodzących w różnych krajach europejskich w zakresie opłacalności produkcji mleka pokazuje, że bardzo podobne zależności występują w tych samych okresach w poszczególnych krajach. Oznacza to, że zmiany na rynku mleka zachodzące w Polsce nie wynikają wyłącznie z uwarunkowań lokalnych. Są one wynikiem procesów zachodzących w obrębie kraju, jak również na rynku UE i rynku globalnym. W szczególności po akcesji do UE powiązania polskiej gospodarki z gospodarkami innych krajów przybrały na sile. Wspólne mechanizmy regulacyjne, przepisy prawne, a także zasada nieograniczonego przepływu dóbr, kapitału i ludzi sprawiają, że gospodarki poszczególnych krajów członkowskich są ze sobą silnie powiązane i zmiany na jednym rynku oddziałują silnie na inne rynki. Doskonałym przykładem takich wzajemnych powiązań są właśnie wahania na rynku producentów mleka.

Podsumowanie i wnioski

Przedstawiona analiza pokazuje, że opłacalność produkcji mleka w Polsce w okresie przynależności do UE ulegała zmianom podobnie jak w innych krajach europejskich. W początkowym okresie po akcesji w wyniku wzrostu cen

mleka i wprowadzeniu dopłat bezpośrednich dochody rolników znacząco wzrosły. Jednakże w latach 2008–2009 nastąpiło znaczące pogorszenie się opłacalności produkcji mleka spowodowane m.in. znaczącymi spadkami cen mleka. W przypadku gospodarstw dużych zaobserwowano wręcz ujemny poziom dochodu rolniczego. Od 2010 roku obserwuje się stopniową poprawę sytuacji. Poziom przychodów i dochodu rolniczego wzrósł, jednakże nie osiągnął poziomu sprzed 2008 roku. Należy także zauważyć, że w 2012 roku odnotowano ponowny spadek przychodów ze sprzedaży mleka i dochodu rolniczego netto. Aktualnie nie można jednoznacznie stwierdzić, czy spadek ten jest początkiem kolejnego okresu gorszej koniunktury na rynku mleka, czy też jednorocznym wahaniem cen. Analogiczne zmiany wystąpiły w przypadku gospodarstw mlecznych z innych krajów europejskich, takich jak Niemcy, Francja czy Wielka Brytania. Pokazuje to, jak duże są wzajemne powiązania między krajami oraz że sytuacja producentów rolnych w Polsce nie zależy wyłącznie od lokalnych i krajowych wahań rynkowych, ale przede wszystkim od wahań na rynku europejskim i światowym.

Literatura

- BAER-NAWROCKA A., GROCHOWSKA R., KIRYLUK-DRYKSJA E., SEREMAK-BULGE J., SZNAJDER P., 2012: *Światowy rynek mleka i jego wpływ na polskie mleczarstwo po zniesieniu kwot mlecznych*, IERiGŻ, Warszawa.
- ARR 2012: Biuletyn Informacyjny, nr 2.
- EDF Analiza 2002, *Porównanie kosztów produkcji mleka*, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwami, Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin.
- European Dairy Farmers, EDF Report 2011, Johan Heinrich von Thünen Institute, Federal Research Institute for Rural Areas, Forestry and Fisheries Institute. Raport dostępny u autorów – dane bez otwartego dostępu.
- GAJOS E., 2011: *Economic aspects of animal welfare in milk production*, Annals of The Polish Association of Agricultural and Agrobusiness Economists, vol. XIII, No. 6, 45–49.
- GROCHOWSKA R., 2003: *Wspólna organizacja rynku mleka i produktów mlecznych w Unii Europejskiej – zasady i mechanizmy działania*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Rolnictwo w 2011 roku, Studia i analizy statystyczne. GUS, Warszawa 2011.
- Rolnictwo w 2011 roku, GUS, Warszawa 2012.
- System Notowań K-PODR, www.ceny.kpodr.pl (data dostępu: 13.03.2014).
- Pierwszy Portal Rolny: <http://www.ppr.pl/arttykul-w-2010-r-ceny-skupu-mleka-wzrosly-o-17-18-proc-160113-dzial-6.php> (data dostępu: 13.03.2014).
- SASS R., 2009: *Polskie gospodarstwa mleczne na tle państw członkowskich UE-15*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, t. 96, z. 3, s. 209–224.
- Wilczyński A., 2012: *Wielkość stada krów a koszty i dochodowość produkcji mleka*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, t. 99, z. 1, s. 70–80.

- WÓJCIK A., 2009: *Wyniki ekonomiczne gospodarstw należących do Europejskiego Stowarzyszenia Producentów Mleka w 2006 r.*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, t. 96, z. 1, s. 68–74.
- ZIĘTARA W., 2010: *Koszty i dochodowość produkcji mleka w polskich gospodarstwach w latach 2006–2008*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, t. 97, z. 1, s. 53–66.
- ZIĘTARA W., 2012: *Organizacja i ekonomika produkcji mleka w Polsce. Dotychczasowe tendencje i kierunki zmian*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, t. 99, z. 1, s. 43–57.

Abstrakt

Celem artykułu było przedstawienie zmian opłacalności produkcji mleka w gospodarstwach uczestniczących z badaniach EDF z Polski i wybranych krajów europejskich w latach 2006–2012. Stwierdzono, że po wejściu Polski do UE sytuacja producentów mleka uległa poprawie w zakresie wyników ekonomicznych i produkcyjnych. W latach 2008–2009 nastąpiło znaczące pogorszenie się opłacalności produkcji mleka spowodowane m.in. znaczącymi spadkami cen mleka. Od 2010 roku obserwuje się natomiast stopniową poprawę sytuacji. Analogiczne zmiany wystąpiły w przypadku gospodarstw mlecznych z innych krajów europejskich, takich jak Niemcy, Francja czy Wielka Brytania. Pokazuje to, że występują znaczące wzajemne powiązania między krajami, jak również, że sytuacja producentów rolnych w Polsce nie zależy wyłącznie od lokalnych i krajowych wahań rynkowych, ale przede wszystkim od wahań na rynku europejskim i światowym.

Słowa kluczowe: dochód rolniczy, produkcja mleka, wyniki ekonomiczne, EDF (Europejskie Stowarzyszenie Producentów Mleka)

Changes in the profitability of dairy farms associated in the European Dairy Farmers Association in Poland and selected European countries in 2006–2012

Abstract

The aim of the article was to present the changes in the profitability of milk production in farms associated in EDF and situated in Poland and selected European countries in 2006–2012. It was found that after the Polish accession to the EU, the situation has improved for milk producers – economic and production results have risen. In 2008–2009, there was a significant deterioration in the profitability of milk production due to, among others, significant declines in milk prices.

Since 2010, gradual improvement of the situation is observed. Similar changes occur in dairy farms in other European countries, such as Germany, France and the United Kingdom. This shows how big the interconnectedness between countries is and that the situation of agricultural producers in Poland does not depend only on the local and national market fluctuations, but primarily on fluctuations in the European and global markets.

Key words: farmers' income, milk production, economic results, EDF European Dairy Farmers

